

یک مطالعه در مورد وضعیت
صنعت سیمان در ایران

ریشه‌های ناکامی در اجرای پروژه‌های سیمان کشور

کار: گروه تحقیق
مسئول گروه: دکتر بهمن اشراقی

اشاره:

سیمان که از آن به عنوان
غیرمابه توسعه و رشد اقتصادی
نظام می‌برند دارای اهمیت و
جایگاه ویژه‌ای است. اگر به سیر
تسکولات تولید این کالای
استراتژیک در کشورهای صنعتی که
بیش از فولاد برای آن اهمیت
فائند نگاهی بیافکنیم مشاهده
خواهد شد که رشد تولید سیمان به
موازات تولید سایر کالاها و
خدمات استراتژیک ادامه داشته
است. در حال حاضر تولید سیمان
در کشورهای صنعتی اروپا
علی‌رغم پایان دوران بازسازی

پس از جنگ دوم جهانی، اتمام
پروژه‌های زیر بنایی مسانند
بزرگراهها، خطوط راه آهن بین
شهری و شهری، واحدهای
سکونی و... در مقیاس قابل
ملاحظه‌ای حفظ شده است به
گونه‌ای که تولید این محصول
استراتژیک همچنان در سطح بیش
از ۴۰۰ کیلوگرم سرانه باقی مانده
است.

ایران که از یکطرف مواجه با
رشد جمعیتی معادل ۲/۷ درصد در
سال است و از طرف دیگر بعثت
عدم تولید کافی سیمان بشدت
نیازمند افزایش سرمایه‌گذاری در

این صنعت می‌باشد، نمی‌تواند
برای مدت طولانی شاهد رکود این
صنعت باشد.
بسی‌تردید سیمان در روند
توسعه کنونی ایران نقشی گلوگامی
یافته است. تولید سرانه کنونی در
ایران با توجه به ضرورت‌های
بازسازی و تکمیل امور زیربنایی و
پی‌ساختی، بسیار نگران‌کننده
است. دستگاهی که متولی احیای
پروژه‌های سیمان بوده طی این
سالها بدلیل ضعف‌ها و محدودیت
توان اجرایی توانسته گامی بایست
بسر دارد و پروژه‌های سیمان با
کندی زاید الوصفی مواجه هستند.

هنوز بخش عمده تولید و اجرای پروژه‌ها در دست بخش دولتی است که با مشکل مضاعف بودوکراسی مواجه می‌باشند. از سوی دیگر در شرایطیکه تجارب کشورهای نظیر چین در پیش‌رو بوده و بدفصات از ضرورت پروژه‌های کوچک در نقاط مختلف کشور سخن گفته می‌شود. با شتاب،

ماشین‌آلات طرحهای بسیار بزرگ خریداری و فی‌التهابه بدون اینکه اقتصاد را مددی برساند، بردوش اقتصاد ملکی سنگینی نمود. در مطالعه حاضر صنعت سیمان کشور بطور جامع مورد مطالعه قرار گرفته و دلایل اصلی این ضعف‌ها برشمرده شده و نهایتاً راه‌حلهایی که باید از سوی کارگزاران وزارت

صنایع به آن پرداخته شود تشریح گردیده است. بلحاظ حساسیت خاصی که پروژه‌های سیمان در کشور دارا می‌باشند وضعیت‌ها اجرایی فراگیر موجود، ضرورت برخورد فعال دولت و مجلسیان محترم در این خصوص ضروری بنظر می‌رسد.

چگونگی تأسیس شرکتهای سیمان در ایران که در طول نیم قرن و اندکی بوجود آمده‌اند می‌توان در چند مرحله مورد بررسی قرارداد. برپایی اولین شرکت سیمان در ایران که در سالهای بعد بنام شرکت سیمان ری به ثبت رسید در سال ۱۳۰۹ در ۷ کیلومتری جنوب تهران در دامنه کوه سرسره‌تر (کوه بی‌بی‌شهربانو) صورت پذیرفت و سفارش اولین کارخانه سیمان به ظرفیت اسمی ۱۰۰ تن در روز داده شد. این واحد در ۱۳۱۲ به بهره‌برداری رسید. بررسیهای انجام شده در مورد تقاضای جامعه باعث شد تا واحد دیگری به ظرفیت ۲۰۰ تن در روز سفارش و نصب و در سال ۱۳۱۶ در آن بهره‌برداری شود. به سبب استقبال زیاد مردم در سال ۱۳۱۹ سومین واحد تولید سیمان به ظرفیت ۳۰۰ تن در روز سفارش داده شد، لیکن به علت بروز جنگ جهانی دوم اقدامات اجرایی آن را کد ماند و پیگیری این

مورد به سال ۱۳۳۰ و سالهای پس از آن موکول گردید. تا سال ۱۳۳۲ تنها دو واحد سیمان ری با ظرفیت روزانه ۳۰۰ تن و سالیانه ۹۰۰۰۰ تن، تولید سیمان کشور را برعهده داشتند. در مرحله دوم که از سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۶ می‌شود پنج برنامه عمرانی در کشور به اجرا در آمده که در هر برنامه به موازات تأسیس چندین شرکت جدید، طرحهای توسعه واحدهای موجود نیز به مرحله اجرا گذاشته شدند که در زیر به شرح آنان پرداخته می‌شود.

الف) دوره ۱۳۳۶ - ۱۳۳۲

در اولین دوره مورد بررسی ۶ شرکت تولید سیمان تأسیس گردید. جدول ذیل مشخصات هر یک از شرکتهای را بیان می‌کند. در همین حال شرکتهای سیمان ری و سیمان شرق نیز به ترتیب طرح توسعه ۳۰۰ تن در روز و ۸۰ تن در روز را به اجرا در

کارخانجات تولید سیمان روزانه به ۵۶۶۰ تن بالغ گردید لیکن در پایان این برنامه ۱۰ شرکت تأسیس شده و عملاً از ۱۹ خط تولیدی بهره‌برداری می‌گردید.

د) دوره ۱۳۵۱ - ۱۳۴۷ (برنامه عمرانی چهارم)

طی برنامه عمرانی ۵ ساله چهارم در کشور تنها یک شرکت جدید به نام شرکت سیمان سپاهان با ظرفیت ۶۶۰۰ تن در روز تأسیس گردید و افزایش تولید سیمان منحصرأ از طریق اجرای طرحهای توسعه در کارخانجات موجود عملی گردید.

ه) دوره ۱۳۵۶ - ۱۳۵۲ (برنامه عمرانی پنجم):

بدنبال افزایش تقاضا برای سیمان در کشور و اهمیت یافتن فعالیتهای عمرانی و زیربنایی عرضه نسبت به تقاضا کاهش یافت و در نتیجه قیمت فروش سیمان از

آوردند. بنابراین ظرفیت اسمی روزانه تولید سیمان کشور به ۲/۱۴۰ تن رسید. لیکن بهره‌برداری از دو واحد سیمان اصفهان و سیمان لوشان به دوره بعد موکول گردید و عملاً در پایان این دوره روزانه ۱/۶۴۰ تن و سالیان ۴۹۲۰۰۰ تن سیمان در کشور تولید می‌گردید.

ب) دوره ۱۳۴۱ - ۱۳۳۷

در این دوره نیز مجموعاً ۶ طرح توسعه در کارخانه‌های موجود به مرحله اجرا گذاشته شد که در زیر اقدام به ارائه اطلاعات تفصیلی مرتبط با آنها می‌گردد.

ج) دوره ۱۳۴۶ - ۱۳۴۱ (برنامه عمرانی سوم)

طی برنامه عمرانی سوم کشور دو شرکت جدید تأسیس گردیدند و ۵ طرح توسعه بشرح جدول ذیل به اجرا درآمدند در پایان برنامه سوم ظرفیت اسمی

جدول شماره ۱ - مشخصات شرکتهای تولید سیمان در نیم قرن گذشته

ردیف	نام شرکت	مالکیت	سال تأسیس	محل کارخانه	ظرفیت اسمی روزانه
۱	سیمان فارس و خوزستان	خصوصی	۱۳۲۹	شیراز	۲۰۰ تن
۲	سیمان شوش (مشهد)	خصوصی	۱۳۳۳	مشهد	۶۰ تن
۳	سیمان شمال (دماوند)	خصوصی	۱۳۳۳	جاده آملی	۱۰۰ تن
۴	سیمان اصفهان	خصوصی	۱۳۳۴	اصفهان	۲۰۰ تن
۵	سیمان تهران	خصوصی	۱۳۳۵	ری	۲ خط تولید ۳۰۰ تنی
۶	سیمان لوشان	خصوصی	۱۳۳۶	لوشان	۳۰۰ تن
	جمع کل				۱۱۶۰

تنی ۱۳۵۰ ریال به تنی ۱۸۵۰ ریال رسید. چنین شرایطی زمینه‌ای را فراهم ساخت تا دولت وقت با اجرای سرمایه‌گذاری‌های بیشتر در صنعت سیمان موافقت نماید لذا بدین منظور دو شرکت جدید تولید سیمان در کشور تأسیس گردید.

در این برنامه تأکید عمده صنعت سیمان بر روی اجرای طرحهای توسعه در واحدهای موجود بود. به طوریکه همانگونه که از جدول زیر برداشت می‌گردد عملاً از طریق به اجرا گذاشته شدن طرحهای توسعه کارخانجات موجود سیمان ۲۴۵۰۰ تن به ظرفیت تولید سیمان کشور افزوده شد. البته همانگونه که در فصل‌های بعد مشاهده خواهد شد به علت شرایط ناشی از انقلاب اسلامی، بهره‌برداری از تعدادی از طرحهای توسعه در دست اجرای برنامه پنج ساله پنجم در مدت زمان مناسب امکان پذیر نگردید و استفاده از آنها در طول سالهای دهه ۶۰ انجام گرفت.

افزایش ظرفیت واحدهای گذشته و احداث واحدهای جدید بعد از انقلاب طی سالهای بعد از ۱۳۵۷ بهره‌برداری از کارخانجات موجود کشور افزایش یافت و از ۸۶ میلیون تن به ۱۵۰/۲ میلیون تن در سال ۱۳۷۰ این افزایش بخشی مربوط است به توسعه و افزایش بهره‌برداری از ماشین‌آلات موجود و بخشی نیز مربوط است به پنج طرح جدید که عملیات اجرایی و مقدمات بهره‌برداری از آنان در طول سالهای پیش از انقلاب اسلامی فراهم شده و تا سال ۱۳۷۰

با ظرفیت تولیدی ۲/۹ میلیون تن در سال به مجموعه کارخانجات سیمان کشور اضافه و به مرحله بهره‌برداری رسیدند.

براساس اطلاعات منتشره توسط مقامات ذیربط در وزارت صنایع در طول ۱۰ سال اخیر این وزارتخانه، اقدام به صدور ۴۳ فقره موافقت اصولی بمنظور ایجاد کارخانجات و یا خطوط جدید به ظرفیت تولیدی سالانه حدود ۲۸/۶ میلیون تن شده است. البته یادآوری این نکته ضروری است که به این آمار باید آن دسته از طرحهایی را نیز که از سالهای قبل از انقلاب به جای مانده بودند افزود. این طرحها که عملاً بعنوان طرحهای محرومیت‌زدایی به مرحله اجرا گذاشته شده بودند شامل کارخانجات سیمان دیوان دره کردستان، بندر خمیر در استان هرمزگان و خاش در استان سیستان و بلوچستان بودند. این کارخانجات که در مجموع دارای ظرفیت تولیدی سالانه حدود ۳/۲ میلیون تن می‌باشند متأسفانه کماکان و پس از گذشت سالیان متمادی از تاریخ تأسیس به بهره‌برداری نرسیده‌اند و تنهایی از این کارخانجات سیمان خاش به ظرفیت ۷۰۰ هزارتن در سال قرار است در سال ۱۳۷۳ به مرحله بهره‌برداری برسد.

همانگونه که مشاهده می‌گردد در طول سالهای پس از انقلاب اسلامی تنها یک کارخانه جدید سیمان به ظرفیت اسمی ۲۳۰۰ تن در روز در شهرستان اورمیه به مرحله اجرا گذاشته شد که هر چند سابقه احداث آن مربوط به سال ۱۳۵۵ می‌باشد

سیمان در کشورمان پی برده می‌شود. در اینجا به دو نمونه از روشهای تأمین مواد اولیه مورد نیاز کارخانه‌های سیمان در کشورهای انگلستان و ایتالیا اشاره می‌کنیم:

انگلستان

جزیره انگلستان بدلیل ساختار زمین‌شناختی خاص خود هیچگاه دارای شرایط مناسب برای تولید سیمان نبوده است و شاید یکی از دلایل عدم رشد کافی صنعت سیمان در این کشور نسبت به سایر کشورهای اروپایی ناشی از چنین واقعیتی باشد. به همین لحاظ میزان تولید سیمان در این کشور در طول سالهای متمادی از مرز ۲۵ میلیون تن فراتر نرفته است. البته هر

ولی به علت عدم پیشرفت فیزیکی طرح، عملیات اجرایی آن در طول سالهای پس از انقلاب مجدداً از سرگرفته شد و در نتیجه این طرح توانست با موفقیت در سال ۱۳۶۹ به مرحله بهره‌برداری برسد.

مزایای ایران در تولید سیمان

کشور ایران از لحاظ جغرافیایی در منطقه‌ای واقع شده که سلسله کوههای آهکی آنرا احاطه کرده است از اینرو در اغلب نقاط کشور می‌توان اقدام به ایجاد کارخانجات سیمان کرد.

وقتی متوجه می‌شویم که در سایر کشورهای تولیدکننده عمده سیمان و بویژه کشورهای اروپایی، شرایط بسیار نامساعدی برای رشد این صنعت وجود داشته است؛ بیشتر به مزایای نسبی تولید

جدول ۲- طرح توسعه شرکتهای احداث شده سیمان طی سالهای ۵۶-۱۳۵۲

ردیف	نام شرکت	مالکیت	سال اجرا	محل واحد جدید	ظرفیت اسمی روزانه
۱	سیمان لوشان	دولتی	۱۳۵۲	لوشان	۶۰۰۰ تن
۲	فارس و خوزستان	خصوصی	۱۳۵۲	آبیک	۳۵۰۰ تن
۳	فارس و خوزستان	خصوصی	۱۳۵۲	شیراز	۱۰۰۰ تن
۴	فارس و خوزستان	خصوصی	۱۳۵۳	بهبهان	۲۷۵۰ تن
۵	سیمان کرمان	خصوصی	۱۳۵۳	کرمان	۲۳۰۰ تن
۶	سیمان تهران	خصوصی	۱۳۵۳	ری	۴۰۰۰ تن
۷	سیمان شمال	خصوصی	۱۳۵۳	جاده آملی	۲۰۰۰ تن
۸	سیمان ری	خصوصی	۱۳۵۴	ری	۲۰۰۰ تن
۹	سیمان صوفیان	خصوصی	۱۳۵۵	صوفیان	۱۰۰۰ تن
۱۰	سیمان ارومیه	خصوصی	۱۳۵۵	ارومیه	۲۳۰۰ تن
۱۱	سیمان صوفیان	خصوصی	۱۳۵۶	صوفیان	۱۰۰۰ تن
۱۲	سیمان صوفیان	خصوصی	۱۳۵۶	صوفیان	۲۰۰۰ تن
۱۳	فارس و خوزستان	خصوصی	۱۳۵۶	شیراز	۱۰۰۰ تن
	جمع کل				۲۶۸۰۰ تن

چند از نظر تولید از سایر کشورهای اروپایی کمتر است ولی با وجود این، رقم قابل ملاحظه‌ای تلقی می‌گردد.

بهر حال همانگونه که ذکر شد شرایط نامساعد زمین شناختی و کمبود مواد اولیه شرایطی را فراهم ساخت بود تا دولت انگلستان در سال ۱۹۸۷ به یک شرکت تولید کننده سیمان در منطقه kent اعلام کند که بمنظور حفظ ذخایر مواد اولیه استفاده از معادن مجاور کارخانه سیمان خود را کاهش داده و برای تأمین مواد مورد نیاز اقدام به وارد کردن کلینگر از خارج نماید و آن را به سیمان تبدیل نماید.

ایتالیا

ایتالیا هم اکنون دارای ظرفیت تولیدی حدود ۳۸ میلیون تن سیمان است و با اینکه یکی از بزرگترین تولید کنندگان سیمان در اروپا بشمار می‌رود، در عین حال از نظر مواد اولیه در مضیقه می‌باشد. به طوریکه

برای تأمین مواد اولیه مورد نیاز یکی از کارخانجات سیمان شمال غرب خود از یکطرف با قطار باری به حمل سرباره کارخانه فولاد سازی شهر جنوا به منطقه‌ای در فاصله ۱۵۰ کیلومتری می‌کند و از طرف دیگر در این محل با احداث یک بندر اختصاصی که در فاصله ۸۰ کیلومتری محل کارخانه سیمان قرار دارد مبادرت می‌ورزد. با کشتی به حمل سایر مواد مورد نیاز مانند سنگ آهک و مارل از جزیره ساردنی

دو مورد ذکر شده نمایانگر این واقعیت است که تولید سیمان در کشورهای یاد شده که در ردیف تولید کنندگان عمده سیمان در اروپا هستند با چه مشکلاتی روبرو بوده و تا چه حد باید برای تولید هر تن سیمان اقدام به سرمایه‌گذاری‌های اضافی جانبی و غیر مرتبط با خط اصلی تولید بنمایند.

البته اگر بخواهیم مقایسه ملموس‌تری ارائه دهیم باید به شرایط نامساعد بالا، کمبود مواد انرژی‌زا و بالا بودن نسبی قیمت

جدول شماره ۳- تغییرات تولید سیمان طی سالهای ۱۳۷۰-۱۳۵۷

مقدار (میلیون تن)	چگونگی افزایش تولید
۳/۵	* از طریق طرحهای توسعه واحدهای موجود
۲/۹	** از طریق ایجاد کارخانجات جدید
۶/۴	جمع کل

* تمامی طرحهای توسعه که به بهره‌برداری رسیده، حاصل سرمایه‌گذاری‌های قبل از انقلاب اسلامی می‌باشند.

** لازم به توضیح است که: از مجموع طرحهای بالا تنها طرح مربوط به کارخانه سیمان اورمیه از طریق سرمایه‌گذاری‌های پس از انقلاب اسلامی انجام شده‌است.

تولید سیمان در جهان و رشد آن در کشورهای حوزه خلیج فارس همانگونه که در مباحث قبلی ذکر شد تولید سیمان بدلیل اینکه دارای اهمیت اساسی در رشد اقتصادی است مورد توجه استراتژیست‌های صنعتی در کشورهای مختلف اعم از صنعتی و در حال توسعه بوده است، به طوری که حتی در کشورهای صنعتی علی‌رغم کاهش تدریجی نیاز به این کالای اساسی میزان تولید آن هر چند نسبت به سالهای گذشته کاهش یافته ولی کماکان در سطح قابل توجهی حفظ شده است. جدول ذیل نمایانگر این واقعیت می‌باشد.

انرژی را بیفزاییم. بنابراین به طور اجمال می‌توان دریافت که شرایط جغرافیایی کشورها برای تولید سیمان نه تنها نسبت به سایر کشورها بهتر است، بلکه در بسیاری از زمینه‌ها اصولاً قابل مقایسه نیست زیرا نه تنها مواد اولیه کارخانجات سیمان در ایران به وفور و تقریباً رایگان وجود دارند، بلکه هزینه انرژی که در تولید سیمان رقم قابل توجهی را تشکیل می‌دهد، بدلیل پائین بودن قیمت این ماده اولیه چه بصورت گاز طبیعی و چه مازوت بدلیل نفت خیز بودن کشور عملاً در محاسبات هزینه تولید سیمان رقم ناچیزی را تشکیل می‌دهد.

جدول شماره ۴- میزان تولید سیمان در برخی کشورها در سال ۱۹۹۲

نام کشور	تولید سیمان (هزار تن)	جمعیت (میلیون نفر)	تولید سرانه
شوروی	۱۳۸۱۰۰	۳۰۰	۴۶۰ کیلوگرم
ایتالیا	۳۸۵۵۶	۵۷/۴	۶۷۱ کیلوگرم
آلمان (*)	۳۶/۹	۹۱/۴	۴۰۳ کیلوگرم
یونان	۱۲/۹	۱۰	۱۲۹۰ کیلوگرم
اسپانیا	۲۵/۷	۳۸/۸	۶۶۲ کیلوگرم
آمریکا (**)	۷۶/۸	۲۴۵/۰۶	۳۱۳ کیلوگرم
جمع کل		۲۸۷۰	۲۹۶۹

(*) - ارقام مربوط به دوره اتحاد مجدد دو آلمان می‌باشد.

(**) - در این کشور از چوب بصورت گسترده‌ای در فعالیت‌های ساختمانی استفاده می‌شود.

ماخذ: WORLD CEMENT REVIEW

عوارض منفی عدم تولید کافی سیمان در جمهوری اسلامی ایران

عدم سرمایه‌گذاری کافی در صنعت سیمان در طول سالهای پس از انقلاب نه تنها منجر به کاهش عرضه این کالای استراتژیک و تنزل میزان تولید سرانه آن در کشور (بدلیل رشد فزاینده جمعیت) گردیده است. بلکه موجب شده تا کارخانجات موجود بدلیل فرسودگی ماشین آلات و تجهیزات خطوط تولید و همچنین عدم جانشینی ماشین آلات قدیمی با تجهیزات مدرن تولیدی نتوانند با ظرفیت اسمی به تولید بپردازند. به طوریکه میانگین تولید سیمان در کارخانجات موجود اکثراً پائین‌تر از ظرفیت اسمی آنان بوده است.

متأسفانه عدم رشد کافی تولید سیمان در کشور تنها به کاهش میزان تولید سرانه این فرآورده محدود نشده است، بلکه بازتاب

با توجه به واقعیات مورد اشاره، کشورهای در حال رشد که از تنگناهای قابل توجهی در زمینه تاسیسات زیربنایی رنج می‌برند با درک اهمیت تولید سیمان در دو دهه اخیر اقدامات قابل توجهی در زمینه افزایش تولید این کالای استراتژیک انجام داده‌اند. در این راستا بیشترین رشد مربوط به کشورهای حوزه خلیج فارس بوده است. رشد تولید سیمان در کشورهای حوزه خلیج فارس عمدتاً از دو عامل اساسی نشأت گرفته است:

- ۱- نیاز روزافزون به سیمان برای ایجاد تاسیسات زیر بنایی.
 - ۲- در اختیار داشتن منابع مالی لازم بویژه دلارهای نفتی
- در حال حاضر کشورهای حوزه خلیج فارس یکی از بالاترین تولید سرانه سیمان در جهان را دارا هستند.

جدول شماره ۵- تولید سیمان در کشورهای حوزه خلیج فارس در سال ۱۹۹۲

کشور	تولید (میلیون تن)	جمعیت (میلیون تن)	تولید سرانه (کیلوگرم)	ملاحظات
عراق	۱۶/۸	۱۷/۲۵	۹۷۳	تولید سال ۱۹۸۶
عربستان سعودی (*)	۱۶/۵	۱۴/۰۲	۱۱۷۸	سیمان مصرف شده مورد نظر بوده که تقریباً معادل تولید داخلی است.
امارات متحده عربی	۲/۵	۱/۵	۱۶۶۷	آمار سیمان مصرف شده است که بخشی از آن از خارج وارد میشود.

(*) - براساس آمار منتشره بالاجرای طرحهای جدید سیمان فرااست میزان تولید سیمان عربستان در سالهای آینده به میزان ۴ میلیون تن در سال افزایش یابد.

- ملاحظه: نشریه اخبار اقتصادی خاورمیانه MEED مورخه آوریل ۱۹۹۳ و MIDDLE EAST

گذاشته است. به طوریکه احداث واحدهای مسکونی جدید در طول سالهای اخیر شدیداً رو به کاهش نهاده است. روند نزولی ساخت و ساز مسکون که در اقتصاد به عنوان یکی از عوامل اصلی رشد و تحرک اقتصادی شناخته می شود طی این سالها خودگویای این معنی هست.

البته ممکن است در این باره دلایل دیگری نیز مطرح شود؛ ولی اگر این واقعیت در نظر گرفته شود که در حال حاضر کشور از نظر تولید سایر اقلام مصرفی در بخش ساختمان مانند: آهن آلات، کاشی و شیشه نه تنها مواجه با کمبود نیست بلکه با مازاد ظرفیت نیز در مواردی روبروست، بیشتر به نقش کمبود سیمان در کاهش تعداد

جدول شماره ۶- تعداد واحدهای مسکونی جدید الاحداث توسط بخش خصوصی

سال	تعداد واحد جدید الاحداث
۱۳۶۲	۹۳۸۶۵ واحد
۱۳۶۳	۱۳۰۱۹۷ واحد
۱۳۶۴	۱۵۸۸۳۴ واحد
۱۳۶۵	۱۴۵۸۱۶ واحد
۱۳۶۶	۱۴۴۸۴۰ واحد
۱۳۶۷	۱۲۸۷۳۱ واحد
۱۳۶۸	۱۱۴۶۳۸ واحد
۱۳۶۹	۱۰۱۸۲ واحد

ساخت: آماربانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

منفی آن به صور مختلف در صحنه فعالیت های اقتصادی کشور قابل ملاحظه است به طوریکه در حال حاضر نه تنها پروژه های بزرگ عمرانی از جمله سدهای بزرگ بتنی و شبکه های آبیاری بدلیل کمبود سیمان با مشکلات اجرایی مواجه شده اند، بلکه حتی آن دسته از پروژه های عمرانی که به صورت سنتی دارای وابستگی کمتری به سیمان می باشند نیز دچار رکود شده اند. مهمترین پروژه از این نوع بزرگراه قزوین- زنجان است که علی رغم عدم وابستگی به بودجه عمرانی و نداشتن مشکل تأمین منابع مالی احتمالاً با تأخیر به مرحله بهره برداری خواهد رسید.

بازتاب دیگر کمبود سیمان برای دستگاه های اجرایی را می توان در عدم امکان دسترسی به سیمان برای اجرای طرح عظیم سد کارون ۳ (یکی از طرح های بزرگ و اساسی برنامه پنج ساله اول) ذکر کرد. مشکل کمبود سیمان برای این طرح اساسی که حتی موافقت لازم در مورد اخذ اعتبارات ارزی آن صورت گرفته است، شرایطی را بوجود آورد تا وزارت نیرو اقدام به تأمین منابع مالی از طریق عرضه سهام به مردم برای احداث یک کارخانه سیمان بنام سیمان کارون در شهرستان مسجد سلیمان بنماید تا بتواند سیمان مورد نیاز سد را تولید کند.

مشکلات و بازتاب های منفی این امر بر روی سایر بخش های مرتبط نیز تأثیر

واحدهای مسکونی جدید پی می‌بریم. از آنجائیکه ممکن است آمار ارائه شده نتواند از گویایی کافی برخوردار باشد در اینجا به این واقعه اشاره می‌کنیم که در سال ۱۹۹۲ در کشور ژاپن که دارای جمعیتی تقریباً دو برابر ایران می‌باشد تعداد ۱/۴۱۹/۰۰۰ واحد مسکونی جدید احداث گردیدند. به عبارتی تعداد واحدهای مسکونی جدید الاحداث در ژاپن حدود ۱۴ برابر کشور جمهوری اسلامی ایران برآورد می‌گردد.

دلایل تاخیر در بهره‌برداری از واحدهای در دست احداث سیمان

۱- کمبود منابع ارزی

وابستگی شدید کشور به واردات کالاهای سرمایه‌ای و عدم وجود زمینه کافی در مورد تولید اینگونه تجهیزات شرایطی را فراهم آورده است تا اجرای هر طرح تولیدی حتی در مقیاس کوچک نیز شدیداً نیازمند تخصیص اعتبارات ارزی باشد. نتیجه اینکه کمبود ارز به عنوان یکی از مشکلات اساسی اجرای پروژه‌های سیمان توسط مجریان طرح‌های سیمان همواره مطرح شده است به طوری که دستگاههای اجرایی غالباً پیشرفت فیزیکی طرحهای در دست اجرای خود را متأثر از کمبود ارز و عدم تخصیص بموقع و کافی آن می‌دانند. تجربه عملکرد این سالها نمایانگر عدم پیوستگی جریان تخصیص ارز به پروژه‌های در دست اجرا سیمان را نشان می‌دهد.

لازم به یادآوری است یکی از دلایل عدم تخصیص ارز به پروژه‌های جدید سیمان ناشی از مشکلات مربوط به اخذ اعتبارات ارزی از فروشندگان خارجی بوده است که در اکثر موارد زمینه‌ای را بوجود آورده بود تا شرایط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مورد قبول بانکهای اعتبار دهنده خارجی قرار نگیرد. نتیجه اینکه تعداد قابل توجهی از قراردادهائی که برای خرید کارخانجات جدید سیمان بین شرکتهای ایرانی و فروشندگان خارجی به امضاء رسیده بودند نتوانستند نافذ گردند.

۲- کمبود منابع ریالی

عدم تشکیل سرمایه در کارخانه‌های موجود و وابستگی شدید طرحهای جدید سیمان به منابع سیستم بانکی و پیچیدگی شرایط اخذ وام توسط مجریان طرحهای توسعه سیمان و یا واحدهای جدید الاحداث شرایطی را بوجود آورد تا امکان تزریق بموقع نقدینگی به طرحهای در دست اجرا متوقف و یا در طرحهای در دست اجرا رکود بوجود آید. به طوری که در حال حاضر حتی آن دسته از طرحهای جدید سیمان خوزستان، هرمزگان و... که اقدام به وارد کردن ماشین‌آلات و تجهیزات از خارج کرده‌اند نیز بدلیل کمبود نقدینگی توان انجام طرحهای خود را ندارند.

۳- عدم انتقال دانش فنی ساخت

تجهیزات به کشور

در حالیکه هم اکنون کشورهای تولید

شد، صنعت سیمان از جمله صنایعی بوده است که از ابتدای سرمایه‌گذاری به‌بخش خصوصی توسعه یافته و نقش دولت در ایجاد این صنعت تنها به ارائه تسهیلات و خدمات پشتیبانی محدود می‌شده است. ولی با پیروزی انقلاب اسلامی زمینه‌های فراهم گردید تا به‌بخش دولتی در این صنعت نقشی فزاینده بیابد. بدین خاطر در شرایط فعلی اکثر پروژه‌های سیمان یا توسط بخش دولتی در دست اجرا هستند و یا اینکه بخش عمومی در آنها نقش اصلی را دارد، نتیجه اینکه مشکل مدیریت دولتی به طرح‌های جدید سیمان تسری یافت و

کننده تجهیزات کارخانجات سیمان عملاً هیچگونه مخالفت مدموسی با انتقال تکنولوژی تولید بیشتر به سایر کشورها را ندارند ولی متأسفانه حتی با تأسیس شرکت سنگ‌گداز توسط وزارت صنایع سنگین بمنظور تولید تجهیزات کارخانجات سیمان در کشور هیچگونه اقدام قابل توجهی در این باره صورت نگرفته و احداث کارخانجات سیمان شدیداً به واردات تجهیزات از خارج وابسته است.

۴- عدم موفقیت کامل مشارکت‌های مردمی از طریق بورس سهام

مجریان طرح‌های جدید سیمان در پاره‌ای موارد به منظور تأمین منابع مالی مورد نیاز اجرای طرح‌های سیمان اقدام به عرضه مستقیم سهام به مردم کرده‌اند که هر چند در بعضی از موارد از جمله سیمان شاهرود با استقبال حدود ۱۰ هزار نفر از مردم استان سمنان و سایر نقاط کشور مواجه شده است ولی تأخیر در اجرای طرح و عدم سودآوری سرمایه‌گذاری صورت گرفته موجب بازتات منفی در میان سرمایه‌گذاران گردیده و عملاً به عنوان یک تجربه منفی مانع از استفاده از چنین اهرمی در راستای بسیج منابع مالی برای اجرا در طرح‌های مشابه شده است.

۵- دخالت بیش از حد دولت در صنعت سیمان

همانگونه که در بخش‌های قبلی گفته

جدول شماره ۷- مقایسه قیمت آهن و سیمان در سالهای مختلف

سال ۱۳۵۶	
قیمت یک تن سیمان در سال ۱۳۵۶	۲۵۰۰ ریال
قیمت یک تن آهن در سال ۱۳۵۶	۳۲۰۰۰ ریال
نسبت قیمت آهن به سیمان در سال ۱۳۵۶ ۱۲ به ۱	
سال ۱۳۷۱	
قیمت یک تن سیمان در سال ۱۳۷۱	۲۰۰۰۰ ریال
قیمت یک تن آهن در سال ۱۳۷۱	۴۵۰۰۰۰ ریال
نسبت قیمت آهن به سیمان در سال ۱۳۷۱ ۲۲ به ۱	
جهانی	
قیمت یک تن سیمان سی‌انداف ایران	۶۰ دلار
قیمت یک تن آهن سی‌انداف ایران	۳۰۰ دلار
نسبت قیمت آهن به سیمان ۵ به ۱	

عوامل فوق الذکر به صورت کاهش تولید، عدم تشکیل سرمایه در واحدهای در حال بهره‌برداری، طولانی شدن اجراء طرحها و غیره متبلور شده است.

از مطالبی که تاکنون در باره احداث کارخانه‌های جدید سیمان ذکر شد این واقعیت تأسف بار نتیجه می‌شود که مدت زمان احداث کارخانه‌های جدید سیمان بجای اینکه متناسب با افزایش سطح تکنولوژی و ابزارهای نوین اجرایی کاهش یابد، افزایش یافته است و عملاً هیچ یک از کارخانه‌هایی که موافقت اصولی احداث آنان حتی در ابتدای دهه ۱۳۶۰ صادر شده بوده به مرحله بهره‌برداری نرسیده‌اند. این در حالی است که کارخانجات جدید سیمان که تحت عنوان محرومیت‌زدایی از پیش از انقلاب در دست اجرا بوده‌اند نیز به بهره‌برداری نرسیده‌اند. (به جداول ۸ و ۹ نگاه کنید).

همانگونه که مشاهده می‌شود مدت زمان اجرای طرحها به هیچ وجه در راستای اهداف اولیه نبوده است و اصولاً از تناسب کافی برخوردار نمی‌باشد. بطور مثال در حالی که احداث کارخانه سیمان بهبهان با ظرفیت ۲۷۵۰ تن در روز در مدت زمانی برابر با سال (۵۷-۱۳۵۲) به انجام رسیده است کارخانه سیمان خاش پس از گذشت ۱۹ سال تنها ۴۲/۳ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است.

بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که صنایع سیمان کشور و ضعف ساختار

قیمت فروش بالاتر از رقم یادشده می‌باشد ولی دریافتی واقعی کارخانه تقریباً ۲۰/۱۰۰ ریال در هر تن برآورد میگردد.

همانگونه که مشاهده می‌گردد در صنعت سیمان رابطه منطقی و منظمی بین هزینه عوامل تولید و قیمت سیمان حاکم نمی‌باشد که این خود موجب اختلال بنیادی در این صنعت شده است که در طول گزارش به کرات به آن اشاره شده است

پی‌تردید که چنین شیوه‌ای نمی‌تواند از عوارض طبیعی مدیریت حمایتی و غیر رقابتی دولتی مصون باشد.

۶- عدم افزایش منطقی قیمت سیمان

تعیین قیمت مناسب برای تولید کالاها یکی از ابزارهایی است که معمولاً دولت‌ها در جهت هدایت منابع مالی و یا نوع مصرف مورد استفاده قرار می‌دهند. متأسفانه در باره قیمت سیمان نه تنها چنین اصلی در نظر گرفته نشده است، بلکه قیمت سیمان بنا به دلایلی نامشخص، متناسب با افزایش هزینه عوامل تولید افزایش پیدا نکرده است. نتیجه اینکه نه تنها میزان سودآوری در کارخانجات سیمان کاهش یافته بلکه انجام هر گونه سرمایه‌گذاری در این صنعت توسط بخش خصوصی را غیرممکن ساخته است. به طوری که سرمایه‌گذاری در صنعت سیمان نه با انگیزه سودآوری بلکه بمنظور اعمال سیاست محرومیت‌زدایی از مناطق توسعه نیافته صورت گرفته است. چنین امری طبیعتاً نمی‌توانست از کارآئی لازم اقتصادی برخوردار باشد. از اینرو عوارض متعدد

هم اکنون به فکر چاره نیفتیم بعید نیست که در سالهای نه چندان دور آنچه از قافله تولید فاصله بگیریم که جبران کاستی‌های گذشته امکان پذیر نباشد، شاهد مدعی اینکه اگر در سال ۱۳۶۵ می‌خواستیم به تولید سرانه قابل اعتمادی یعنی ۶۰۰ کیلوگرم برسیم و برای این کار نیازمند ۵۲۰ میلیون دلار ارز بودیم، در حال حاضر که می‌خواهیم به این قناعت کنیم که تولیدی در سطح ۴۵ میلیون تن در سال را برای جبران مافات کافی بدانیم می‌باید ۲/۱ میلیارد دلار هزینه نمائیم و متأسفانه باید اذعان داشت که اگر فکر اساسی صورت نگیرد این دور باطل همچنان ادامه خواهد یافت.

تولیدی آنان نه تنها ما را از نظر استانداردهای بین‌المللی در محدوده بسیار ضعیفی قرار داده است، بلکه از نظر مقایسه آماری با کشورهای مانند عراق و یا کشورهای عضو شورای منطقه‌ای خلیج فارس نیز که دارای سابقه بسیار کمتری نسبت به ایران در زمینه تولید سیمان هستند، نیز در شرایط نامناسبی به سر می‌بریم. اظهارات غیررسمی پاره‌ای از دست‌اندرکاران مبنی بر اینکه قیمت ماشین‌آلات وارداتی یک کارخانه سیمان ۳ هزار تنی نسبت به چند سال پیش به بیش از ۳ برابر افزایش یافته است و وظیفه‌ای سنگین بر دوش دست‌اندرکاران امر قرار داده است، زیرا اگر از

جدول ۸- پیشرفت کار و مدت اجرای تعدادی از طرحهای سیمان در بعد از انقلاب
(تامه‌رماه ۱۳۷۱)

نام طرح	تاریخ صدور موافقت اصولی	آخرین درصد پیشرفت فیزیکی	مدت زمان اجرای طرح
۱- سیمان آباده	۱۳۶۴/۱۲/۲۰	٪۷۹/۸	۷ سال
۲- سیمان خراسان (قائن)	۱۳۶۲/۰۲/۲۶	٪۵۴	۹ سال
۳- سیمان خاش	۱۳۵۲/۰۳/۲۰	٪۴۲/۳	۱۹ سال
۴- سیمان ایلام	۱۳۶۵/۰۷/۲۰	٪۳۳/۱	۶ سال
۵- سیمان اردبیل	۱۳۶۷/۰۶/۱۵	٪۲۷/۳	۴ سال
۶- سیمان شاهرود	۱۳۶۵/۰۲/۲۶	٪۱۸/۲	۶ سال
۷- سیمان بجنورد	۱۳۶۴/۰۷/۲۹	٪۸	۷ سال

منابع: وزارت صنایع، گزارش وضع موجود صنایع و طرحهای سیمان

نتیجه گیری و پیشنهادها

اگر اندکی به این واقعیت بذل توجه شود که از مجموع سیمان مصرفی جهان که حدود ۱ میلیارد تن در سال می باشد، تنها ۷ درصد آن در بازارهای جهانی مورد معامله قرار می گیرد؛ به این واقعیت بیشتر پی می بریم که باید با تکیه بیشتر بر امکانات داخلی خودمان به امر توسعه سیمان اهتمام ورزیم. زیرا سیمان کالائی است سنگین وزن و دارای ارزش نسبی تقریباً پایین، بنابراین با توجه به بالا بودن هزینه حمل که نقل و انتقال این کالا به مسافتات دور را غیراقتصادی می نماید، باید به هر حال، و با سود بردن از هر وسیله ممکن، کالاهای استراتژیک را در داخل کشور تولید کرد و واردات سیمان را سواى ملاحظات سیاسى اقتصادى و مالی به جز در شرایط اضطرارى مد نظر قرار نداد.

با توجه به آنچه تاکنون گفته شد. در اینجا ضمن ارائه یک جمع بندی مختصر اقدام به ارائه پیشنهادهایی به منظور افزایش تولید سیمان در میان مدت و بلندمدت می نمائیم.

۱- اتمام طرحهای نیمه تمام در حال حاضر بر اساس آمارهای غیررسمی تعداد ۲۰ فقره از موافقتهای اصولی صادره برای احداث کارخانجات جدید سیمان از مرحله «طرح» خارج گردیده و تقریباً برای تمامی ماشین آلات و تجهیزات آنان گشایش اعتبار گردیده است. برای ارائه یک طبقه بندی کامل تر در این جا نام تعدادی از طرحهایی که برای تمامی ماشین آلات و تجهیزات آنان گشایش اعتبار شده است ارائه می گردند:

۱- کارخانه سیمان خوزستان به ظرفیت ۱/۸ میلیون تن در سال

جدول ۴۹ مدت نصب و بهره برداری تعدادی از کارخانه های سیمان در پیش از انقلاب اسلامی

ردیف	نام کارخانه	نام واحد	ظرفیت اسمی (تن)	مدت نصب	تاریخ بهره برداری
۱	سیمان آپیک	واحد یک	۳۵۰۰	دو سال و ۶ ماه	بهمن ۱۳۵۲
۲	سیمان فارس	واحد دو	۲۰۰۰	دو سال و ۱۱ ماه	شهریور ۱۳۵۷
۳		واحد یک	۲۰۰	چهار سال	اردیبهشت ۱۳۲۴
۴		واحد دو	۳۰۰	سه سال	بهمن ۱۳۲۸
۵		واحد سه	۵۰۰	دو سال	بهمن ۱۳۲۸
۶		واحد چهار	۱۰۰۰	سه سال	بهمن ۱۳۵۳
۷		واحد پنج	۱۰۰۰	دو سال	شهریور ۱۳۵۶
۸	سیمان بهبهان	واحد یک	۲۷۵۰	۱۴ ماه	شهریور ۱۳۵۷

ماخذ: شرکت سیمان فارس و خوزستان

اجرای آنان در مراحل گوناگون می‌باشد. برای این دسته از پروژه‌ها، مقامات دولتی و پروژه مجلس باید با تعیین اولویتها و بسیج امکانات ارزی شرایطی را فراهم سازند تا هر چه سریعتر اقدامات لازم در زمینه خرید مابقی ماشین‌آلات و تجهیزات خطوط تولید آنان صورت گیرد.

۲- کاستن از میزان دخالت بخش دولتی در صنعت سیمان

علی‌رغم اینکه از گذشته بسیار دور صنعت سیمان عملاً توسط بخش خصوصی ایجاد و اداره گردیده، متأسفانه در سالهای پس از انقلاب به دنبال تحلیل رفتن قدرت و ابتکار بخش خصوصی میزان دخالت دولت در ایجاد کارخانجات جدید سیمان افزایش یافته است. در اینجا به منظور نمایاندن این مهم به اطلاعات مربوط به واحدهای جدید

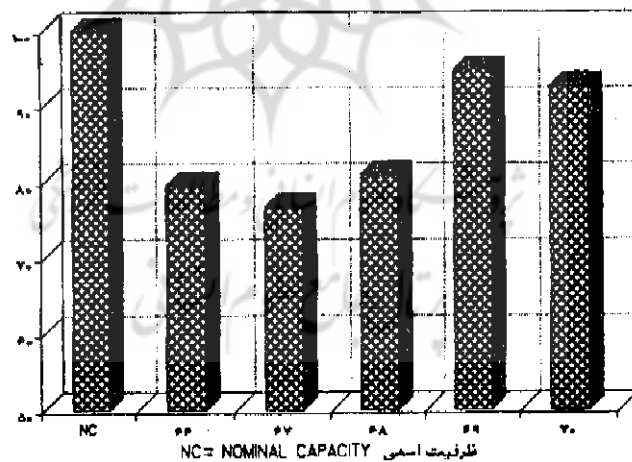
۲- کارخانه سیمان هرمزگان به ظرفیت ۱/۸ میلیون تن در سال

۳- کارخانه سیمان خاش به ظرفیت ۷۰۰ هزار تن در سال

۴- کارخانه سیمان اردبیل به ظرفیت ۷۰۰ هزار تن در سال

این کارخانه‌ها که جمعاً قادر هستند در صورت تأمین منابع ریالی سریعاً ظرف مدت حتی کمتر از ۲ سال به بهره‌برداری برسند می‌توانند تولید سیمان کشور را از ۱۵/۵ میلیون تن فعلی به ۲۲/۵ میلیون تن برسانند که هر چند این امر نمی‌تواند تمامی نیاز کشور را به سیمان برطرف سازد ولی به هر حال خود حرکتی است اساسی برای کاستن از فشارهای ناشی از کمبود سیمان.* طرحهای دیگری از پروژه‌های سیمان نیز در کشور در دست اجرا هستند که آنان نیز از مرحله طرح خارج گردیده و اقدامات

۱۵/۹ میلیون تن

طریق بیع متقابل اقدام به خرید ماشین آلات و تجهیزات خود از طریق یک شرکت بنام SATE TRADING تأمین مالی بنماید، در حالت رکود باقی بمانند. این امر باعث گردیده است تا حجم قابل توجهی از سرمایه‌گذارهای صورت گرفته در این پروژه‌ها به حالت رکود و سکون درآید.

البته هر چند امکان دارد توانایی ارزی کشور در حدی نباشد که بتواند با مقررات و ابزارهای موجود، حجم بالای منابع ارزی مورد نیاز پروژه‌های سیمان را تأمین نماید ولی شکی نیست که به منظور حل مشکلات می‌باید راه‌حلهای قانونی و اجرایی دیگری را مدنظر قرار داد. بدین منظور پیشنهاد می‌شود همانند آنچه در مورد تأمین منابع ارزی مورد نیاز صنعت نفت که شدیداً تحت تأثیر بمبارانهای دشمن آسیب دیده بود، مقرراتی وضع گردد تا تأمین منابع ارزی مورد نیاز پروژه‌های زیربنایی سیمان از طریق اختصاص بخشی از صادرات نفت تأمین شود. بدین منظور بر فرض اگر نیاز ارزی پروژه‌های جدید سیمان که حدود ۱/۲ میلیارد دلار برآورد می‌گردد از طریق چنین مکانیزمی تأمین شود در نهایت با توجه به اینکه منابع ارزی لازم عملاً در مدت ۴ سال یا بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرند، سیستم اعتباری ارزی کشور قادر خواهد بود با اختصاص ۵۱ هزار بشکه نفت در روز به مدت تقریباً ۲ سال (با در نظر گرفتن قیمت هر بشکه نفت معادل ۱۶ دلار) که معادل ۱/۸ درصد از صادرات نفت کشور می‌باشد، صنعت استراتژیک سیمان را از

سیمان بخش خصوصی و دولتی اشاره می‌گردد. این آمار گویای آنست که از مجموع ۴۵ فقره موافقت اصولی، بخش دولتی مسئولیت اجرای ۲۴ مورد از آنان را به عهده دارد که این نه تنها در راستای سیاستهای خصوصی‌سازی دولت نمی‌باشد. بلکه زمینه‌ای را فراهم ساخته است تا بخش خصوصی که اقدام به مشارکت در اجرای طرحهای جدید سیمان کرده است در شرایط نامناسبی قرار گیرد. زیرا عملاً بخش دولتی در زمینه تخصیص ارز و استفاده از امکانات اعتباری سیستم بانکی در شرایط مناسب‌تری قرار دارد. لذا ضروری است دولت طی مدت مشخص نسبت به واگذاری طرحهای در دست اجرای خود به بخش خصوصی اقدام نماید تا از این طریق ضمن کاستن از بار اجرایی خود نسبت به مشارکت مؤثر بخش خصوصی در طرحهای در دست اجرای سیمان اقدام نماید.

۳- تأمین منابع ارزی پروژه‌های در دست اجرا

تراکم پروژه‌های در دست اجرا شرایطی را به وجود آورده است تا در حال حاضر از تعداد قابل توجهی از پروژه‌های در دست اجرای سیمان، تنها ۲۰ مورد آن به مرحله قطعی‌گشایش اعتبار به منظور تأمین ماشین‌آلات و تجهیزات خطوط تولید برسند و مابقی پروژه‌ها به استثناء یک مورد (سیمان داراب) که توانسته است از

منظور ایجاد تعادل و گسترش مبانی مالکیت و تعمیر سوبسیدی که کشور از این طریق به پروژه‌ها سیمان می‌دهد، شرکت‌های دریافت کننده چنین اعتباراتی (اعم از دولتی و خصوصی) را به واگذاری حدود ۵۰ درصد از سهام خود به مردم و نهادهای سرمایه‌گذاری مؤلف و ملزم نمود.

حالت رکود مزمن فعلی خارج و با رساندن ظرفیت تولید کشور به حدود ۴۳ میلیون تن زمینه‌ای را فراهم سازد تا حداقل برای ۴ یا ۵ سال بعد نیاز به سرمایه‌گذاری عمرانی در این بخش نباشد.

شایان ذکر است که چنین راه حلی قبلاً در مورد یکی دیگر از طرح‌های استراتژیک کشور مورد استفاده قرار گرفت و نتایج مطلوبی را به دنبال داشت. طرح بنیادی مجتمع فولاد مبارکه توانست با تکیه بر مکانیزم فروش نفت به منظور پرداخت مبلغ ارزی، ماشین‌آلات خریداری شده از ایتالیا در شرایطی قرار گیرد که حتی عوارض منفی ناشی از جنگ تحمیلی و کاهش درآمدهای ارزی صادرات نفت نیز نتوانستند بر روند اجرای آن تأثیر قابل توجهی باقی بگذارند.

این شیوه برای تأمین منابع ارزی مورد نیاز پروژه‌های صنعتی برای نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی و مقامات اجرای کشور ناشناخته نمی‌باشد زیرا فقط در باره پروژه مجتمع فولاد مبارکه از طریق این مکانیزم حدود بیش از ۱/۵ میلیارد دلار پرداخت ارزی به منظور تأمین ماشین‌آلات و تجهیزات خطوط تولید، هزینه کارشناسان خارجی و خرید قطعات یدکی صورت گرفته است.

البته نباید فراموش کرد که دادن چنین امتیازی به پروژه‌های جدید الاحداث سیمان نباید به صورت یک امتیاز انحصاری تلقی گردد، بنابراین ضروری است تا به

جدول ۱۰- اعتبارات سیستم بانکی به بخش صنعت

سال ۱۳۶۷	۱۴۱۳/۵ میلیارد ریال
سال ۱۳۶۸	۲۰۲۷/۶ میلیارد ریال
سال ۱۳۶۹	۳۰۷۹/۸ میلیارد ریال
سال ۱۳۷۰	۴۸۷۴/۶ میلیارد ریال
سال ۱۳۷۱*	۷۳۷۰/۴ میلیارد ریال

* آمار سال ۱۳۷۱ بر اساس میانگین رشد اعتبارات سیستم بانکی در سالهای گذشته می‌باشد و رقم قطعی نیست.

مأخذ: گزارش اقتصادی سالهای ۱۳۷۰ - ۱۳۶۸

از پیامدهای چنین سیاستی آسیب ببینند. بنابراین با توجه به روند کاهنده یاد شده، ضروری است به منظور رفع مشکلات ریالی پروژه‌های در دست اجرا به ابداع و استفاده از ابزارهای نوین مالی اقدام گردد تا از فشارهای تورمی ناشی از تخصیص منابع اعتباری بیشتر به بخش سرمایه‌گذارهای جدید کاسته شود. یکی از این ابزارهای نوین مالی که از آن به عنوان اوراق مشارکت سرمایه‌گذاری نام برده می‌شود و در بازارهای بسین‌المسلی تحت عنوان: CONVERTABLE BOND شناخته می‌شود است می‌تواند با تضمین پرداخت سود سالیانه به صورت علی‌الحساب به خریداران اینگونه اوراق منابع مالی قابل توجهی را جمع‌آوری و به سوی پروژه‌های سرمایه‌گذاری هدایت نماید. در همین حال لازم به یادآوری است که ژاپن در دوران بازسازی پس از جنگ از انتشار اینگونه اوراق در مقیاس قابل توجهی استفاده نمود که این تجربه مفید به نوبه خود می‌تواند در صنعت سیمان نیز مورد استفاده قرار گیرد.

۵- تعدیل قیمت سیمان

یکی از مواردی که تاکنون دارای بازتاب منفی قابل توجهی بر روی سرمایه‌گذارهای بخش خصوصی و حتی بخش دولتی در این صنعت بوده عدم رعایت اصول قیمت‌گذاری است. سیاست قیمت‌گذاری سیمان چنان بود که بنا به گفته بعضی از کارشناسان، خروج هر کیسه سیمان از

۴- اعتبارات ریالی مورد نیاز و استفاده

از شیوه‌های نوین تأمین منابع مالی ترکیب تخصیص اعتبارات سیستم بانکی به بخشهای مختلف اقتصادی هر چند در طول سالهای اخیر افزایش یافته ولی به علت پاره‌ای محدودیتها که تا حدود زیادی ناشی از عدم استفاده از سپرده‌های بانکی بلوکه شده می‌باشد تأمین منابع مالی مورد نیاز بخش صنعت به صورت کامل تأمین نشده است.

حال با توجه به موارد بالا اگر چنین برآورد شود که برای ایجاد ظرفیت لازم در صنعت سیمان در طول ۵ سال آینده باید اقدام به ایجاد ظرفیتهای تولیدی معادل ۲۰ میلیون تن شود (بخش دیگری از افزایش مورد نظر بدین دلیل که در حال گذراندن مراحل نهایی اجرایی می‌باشد در محاسبات منظور نشده است) در نهایت این صنعت نیازمند ۳۰۰۰ میلیارد ریال منابع مالی ریالی خواهد بود که این رقم سالیانه‌ای برابر با ۸۵۷ میلیارد ریال را شامل می‌شود و به نوبه خود برابر با ۱۷ درصد کل اعتبارات سیستم بانکی در سال ۱۳۷۰ به بخش صنعت که قسمت قابل توجهی از آن به صورت اعتبارات مقطعی و نه سرمایه‌گذاری مستقیم می‌باشد می‌گردد. از این مطالب چنین برمی‌آید که سیستم بانکی به تنهایی توان تأمین منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذارهای جدید در بخش سیمان را نداشته باشد و اگر چنین تصمیم گرفته شود که بخش بیشتری از تسهیلات سیستم بانکی در اختیار این صنعت گذاشته شود، این امر محتمل است که سایر بخشها

کارخانه به مشابه خروج سرمایه تلقی می‌شد. چنین شیوه قیمت‌گذاری نه تنها سرمایه‌گذارهای جدید را با مشکلات اساسی روبرو ساخت بلکه موجب شد تا کارخانجات سیمان هیچگاه نتوانند قیمت تمام شده محصول خود را نیز دریافت دارند. به طوری که اگر نظری به زیان انباشته کارخانه های سیمان در طول سالهای گذشته بیافکنیم این موضوع کاملاً مشهود خواهد بود.

البته هر چند شورای اقتصاد چندی پیش نسبت به اصلاح قیمت سیمان اقداماتی را در نظر گرفته و آن را به حدود ۶۰۰۰۰ ریال در هر تن رساند ولی با اعمال پاره ای نظرات از جمله اختصاص بخشی از این مبلغ تحت عنوان بازسازی خطوط تولید و ایجاد کارخانجات جدید سیمان توسط شرکت احداث صنعت وابسته به وزارت صنایع دریافتی واقعی کارخانجات را کماکان کمتر از هزینه تولید آنان قرار داد زیرا براساس مطالعات صورت گرفته، متوسط هزینه تولید هر تن سیمان در کارخانجات منتخب در مرداد ماه ۱۳۷۱ برابر با ۲۳۰۰۰ ریال در هر تن بوده است. این در حالی است که قیمت سیمان که مستقیماً عاید کارخانه های سیمان می‌شود، بر اساس مصوبه جدید شورای اقتصاد برابر با ۱۷۵۰۰ ریال در هر تن می‌باشد. بنابراین همانگونه که مشاهده می‌گردد، چنین پدیده ای نه تنها به اصلاح ساختار قیمت

سیمان و فراهم کردن زمینه سودآوری تولید سیمان کمی نکرده است بلکه موجب انتقال تورم ناشی از بالا رفتن قیمت سیمان به سایر بخشهای مربوطه شده است.

نامتعادل بودن قیمت سیمان و فرسودگی ماشین آلات خطوط تولید زمینه ای را فراهم ساخته است تا میزان سودآوری کارخانجات سیمان شدیداً کاهش یابد. به طوری که حتی در آن دسته از کارخانجات که میزان تولید در حد مطلوب بوده است نیز روند سودآوری اندک گزارش شده است.

در اینجا به ذکر چند مثال اکتفا می‌شود: شرکت سیمان تهران که دارای ظرفیت تولیدی قابل توجهی می‌باشد در سال ۱۳۷۰ با تولید ۲/۴ میلیون تن سیمان به سود قبل از مالیاتی برابر با ۷۲۸۳/۹ میلیون ریال دست پیدا کرد. این در حالی است که شرکت Saudi-Kuwaiti Cement Company عربستان سعودی در سال ۱۹۹۲ با تولید ۲/۲ میلیون تن سیمان سود خالص (پس از کسر مالیات) معادل ۴۵ میلیون دلار را گزارش کرد.

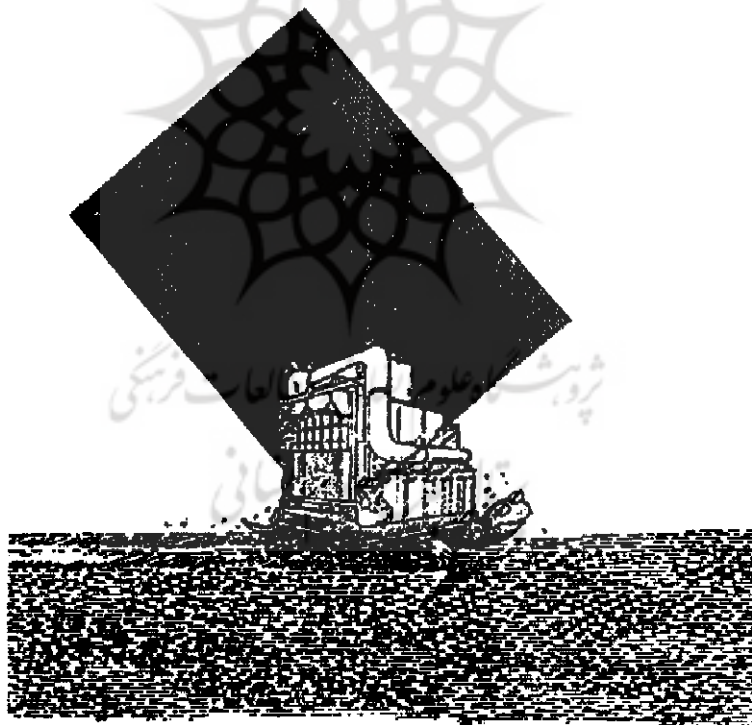
اگر ارقام بالا را حتی بدون در نظر گرفتن اینکه سود شرکت ایرانی مشمول مالیات خواهد بود مبنای مقایسه قرار دهیم، مشاهده خواهیم کرد در جمهوری اسلامی ایران در ازاء هر تن تولید سود ناخالص معادل ۳۰۰۰ ریال یا معادل ۲ دلار (بر اساس هر دلار ۱۵۰۰ ریال) به دست می‌آید در حالی که در عربستان سعودی سود

آنجائی که حمایت از قیمت تولیدات داخلی در راستای اقتصادی نمودن فعالیت‌های تولید نمی‌باشد بنابراین بهتر است از انجام هرگونه حمایت از صنایع و فعالیت‌های تولیدی پرهیز شود، البته هر چند معتقدند که چنین امری دارای مبانی علمی کافی می‌باشد ولی به ناچار باید این نکته را نیز مدنظر قرار داد که حمایت از تولیدات داخلی محدود به کشورهای در حال رشد نمی‌شود. بلکه ژاپن نیز که یکی از ستونهای

خالص حاصله برای تولید هر تن سیمان برابر ۲۰/۲۵ دلار حاصل می‌گردد.

ناهماهنگی بالا زمینه‌ای را فراهم ساخته است تا صنعت سیمان در عربستان سعودی از جمله صنایع پررونق باشد و به مرز تولید سرانه‌ای نزدیک به ۱۰۰۰ کیلوگرم برسد و در جمهوری اسلامی ایران، صنعتی در حال رکود تلقی گردد که این خود نیاز به پاره‌ای اصلاحات را، ضروری می‌سازد.

تعداد کثیری از دست‌اندرکاران معتقدند: از

اصلی تجارت بین‌المللی است در حمایت از آن دسته از کالاهای استراتژیک که جنبه حیاتی برای اقتصاد آن کشور دارند از ابزارهای حمایتی خاصی استفاده می‌کند. به عنوان مثال علی‌رغم اینکه هزینه تولید هر تن شکر در ژاپن تقریباً سه برابر قیمت مجانی آن تمام می‌شود، دولت این کشور به منظور پرهیز از عوارض منفی ناشی از واردات شکر همچنان با وضع تعرفه‌ای بالا مانع از ورشکستگی صنعت تولید شکر در این کشور می‌گردد.

۶- بررسی و تصمیم‌گیری در مورد شرکت احداث صنعت

در طول سالهایی که جنگ تحمیلی شرایط نامساعدی را برای ایجاد سرمایه‌گذاریهای جدید در صنعت سیمان به وجود می‌آورد، دولت وقت به وسیله وزارت صنایع در سال ۱۳۶۵ اقدام به تأسیس یک شرکت دولتی به نام شرکت احداث صنعت نمود تا از این طریق تحرکی در امر ایجاد کارخانه‌های سیمان به وجود آورد. البته هر چند این انگیزه می‌توانست در صورت اعمال مدیریت کارآمد به حل معضلات این صنعت استراتژیک کمک نماید ولی نتایج حاصله آنچنان ضعیف تلقی شده‌اند که راهی جز انحلال تشکیلات به وجود آمده فراروی مقامات ذیربط قرار نمی‌دهد. زیرا عملکرد این شرکت بزرگ دولتی که از امکانات و امتیازات بسیار زیادی برخوردار

بوده است نه تنها از نظر اجرایی ضعیف تلقی می‌گردد بلکه درباره استفاده از منابع ارزی که به آن اختصاص داده می‌شده است نیز کاستی‌های آشکاری دیده می‌شود که جای تأمل بسیار دارد. به عنوان مثال شرکت پشتیبانی احداث صنعت به دستور مسئولین وزارتخانه اقدام به خرید تعداد ۲۰۲ لودر دست دوم با ارز رقابتی از کشور سوئد می‌نماید که تاکنون تنها توانسته است تعداد ۶۰ دستگاه از آنان را به کارخانجات سیمان بفروشد و مابقی اقلام وارداتی در انبارهای این شرکت بدون اینکه استفاده‌ای از آنان بشود نگهداشته شده‌اند و حتی به نرخ وارداتی نیز در بازار کسی حاضر به خرید نمی‌باشد!

از مسختر توضیحات بالا چنین نتیجه‌گیری می‌شود که اقدام صورت گرفته به منظور تسریع در اجرای پروژه‌های سیمان به جای اینکه گره‌گشای نقاط کور این صنعت استراتژیک باشند به عنوان مانعی بر سر راه رشد آن قد علم کرده است. بنابراین ضروری است که در باره تشکیلاتی این چنین تصمیماتی جدی اتخاذ گردد.

پی نوشت‌ها:

۱- بولتن خبرگزاریهای جمهوری اسلامی ایران-

۷۲/۲/۷

۲- همان مأخذ.